

מענה לבקשות פרטיות ותמיכת ריכוז בחזרת הש"ץ

Answering Amen to Non-Berachot & Focus Retaining Responses during Chazarat HaShatz

מקורות

בן איש חי שנה ראשונה פרשת חקת סעיף יח

כשאומר המברך הרחמן, אז כל היושב חייב לענות אמין אחר כל בקשה ובקשה דהרחמן כמ"ש חס"ל רט"ו אות ד', ואע"ג דאין אסור להפסיק בתחינות אלו דהרחמן מ"מ אסור להפסיק בשיחת חול, והמברך על הכוס חל עליו החיוב טפי שלא יפסיק בין בהמ"ז לברכת בפה"ג דכוס...

בן איש חי שנה ראשונה פרשת מסעי

כששומע אחד מתפלל על דבר או מברך לישראל אפילו בלא הזכרת השם חייב לענות אמין, ולכן צריך לענות אמין אחר הרחמן בבהמ"ז, וכן צריך לענות אמין כשעושה הש"ץ מי שבירך לקהל, וכן יענו אמין כשאומר ש"ץ קודם מוסף בשמיני עצרת וביום א' של פסח "בגשמי אורה תאיר אדמה וכו'" "בטללי אורה תאיר אדמה וכו'" וכן בסליחות כשאומר הש"ץ "אלהינו שבשמים וכו'" יענו הציבור אמין וכן כל כיוצא בזה:

כף החיים רטו:יא

איתא במדרש כששומע אחד מתפלל דבר או מברך לישראל אפילו בלא הזכרת השם חייב לענות אמין ולכן עונין אמין אחר הרחמן בבהמ"ז. מ"א בזה הסימן סק"ג ולעיל סימן קפ"ט סק"א חס"ל אות ד'. וכ"כ לעיל סימן קפ"ז אות ד'. ואם בירך גוי את ישראל בשם אין עונין אחריו אמין דמסתמא לבו לע"ז אבל אם ברכו בלא שם יענה אחריו אמין ולא יפסיק בעניית אמין בין ברכה לאכילה או לקיום המצוה עד שחייך יטעם ועד שיעשה המצוה חס"ל שם:

שו"ת יחווה דעת חלק ג סימן ט

שאלה: רבים וכן שלמים נוהגים שכאשר השליח צבור אומר בחזרת התפלה בברכת השנים של ימות החורף, שמרה והצילה שנה זו מכל דבר רע, ומכל מיני משחית, ומכל מיני פורענות, עונים אחריו אמין אחר כל משפט, וכן יש נוהגים ביעלה ויבוא, שכאשר אומר השליח צבור זכרנו ה' אלהינו בו לטובה, ופקדנו בו לברכה, והושיענו בו לחיים טובים, אחר כל משפט עונים אמין, וכיוצא בזה בתפלת תענו ותעתרו בימים הנוראים, כשאומר השליח צבור שערי אורה, שערי ברכה, וכו', עונים אמין, האם מנהג זה נכון על פי ההלכה?

תשובה: בשבועות (ל"ו ע"א) אמר רבי יוסי בר' חנינא, אמין בו האמנת דברים, שנאמר (ירמיה כ"ח ו') ויאמר ירמיה הנביא אמין כן יעשה ה' יקם ה' את דבריו. ופירש רש"י, בו האמנת דברים, וראוי לענות אמין על דבר תפלה ותחינה, שהוא לשון מאמת הדברים, שיהי רצון שיהיה אמת כן עכ"ל. וכתב בספר ארחות חיים (בדיני עניית אמין שאחר הלכות קריאת ספר תורה, סימן ג'), ראיתי בתשובת הגאונים שמותר לענות אמין אחר הרחמן שבסוף ברכת המזון. וכן מפורש בהלכות גדולות וכן עיקר. ואמר רבי יוסי בר' חנינא אמין יש בו האמנת דברים, כלומר, בקשת רחמים מאת ה' שיתקיימו דבריו, וכשם שירמיה אמר אמין כן יעשה ה' אחר דברי ריצוי, כך אנו אומרים אמין אחר דברי תחינה כגון אחר הרחמן דברכת המזון ע"כ. וזו לשון המגן אברהם (סימן רט"ו סק"ג): איתא במדרש, כששומע שאחד מתפלל איזה דבר, או שמברך לישראל, אפילו בלא הזכרת ה', חייב לענות אמין. ולכן

עונים אמן אחר הרחמן דברכת המזון. (וכן כתב בבן איש חי פרשת מסעי אות ט"ו). והגאון הנצי"ב בספר העמק שאלה (סימן נ"ג סוף אות ב') כתב, שפשוט דלאו דוקא חייב, שאין זה אלא ממדת חסידות ע"ש. ומלשון הארחות חיים הנ"ל סיוע לדבריו. ומכאן יש ללמוד לנידון שלנו, שאין בזה איסור משום אמן יתומה, שאינו אלא כמתפלל שיאמנו דברי השליח צבור ויעתר ה' לתפלתו ותחינתו.

ובספר שבולי הלקט השלם (סימן כ"ג) כתב, נשאל רבינו האי גאון, מקום שאין שם כהן לישא כפיו, והשליח צבור אומר: אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת בתורה, האם ראוי לענות אמן אחר כל פסוק של ברכת כהנים, או צריך לעשות שינוי בין ברכת הכהנים עצמם, לבין ברכת השליח צבור, שלא לענות אמן אחריו, והשיב, אין המנהג אצלינו לענות אמן אחר כל פסוק ופסוק שאומר השליח צבור, לפי שמפי הכהן הן שלש ברכות, ואילו השליח צבור מסדרן כעין ברכה אחת, וזה מנהג מובחר, אלא שהעונה אמן על כל פסוק ופסוק שאומר השליח צבור, אין מחזירים אותו. ויש כזה הרבה בסדר ברכות, כגון באמירת יעלה ויבוא, כשאומר השליח צבור וזכרנו ה' אלהינו בו לטובה וכו', יש שעונים אמן אחר כל ברכה וברכה, ויש עונים אמן לבסוף ע"כ. ומשמע שאין שום איסור לומר אמן אחר כל משפט בברך עלינו או ביעלה ויבוא וכו'. והרמב"ם (בפרק ט"ו מהלכות תפלה הלכה י') כתב, שאם אין שם כהן, והשליח צבור אומר אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו במשולשת בתורה וכו', וכן כתב המאירי (סוטה מ' ע"א) בד"ה כל שאין כהן ע"ש. וראיתי בשו"ת יכין ובוועז חלק א' (סימן כ"ה) שכתב, כשאין הכהנים נושאים כפיהם, והשליח צבור אומר אלהינו ואלהי אבותינו ברכנו בברכה המשולשת בתורה, כתב רבינו האי גאון, שאין מנהגם לענות אמן אחר כל פסוק ופסוק, ומי שנהג לומר אמן אינו נמנע, והרמב"ם כתב שאין העם עונים אמן אחר השליח צבור שאומר פסוקי ברכת כהנים, וכיון שיש מחלוקת בדבר, הנוהג לענות אמן אין מעכבים אותו מלענות ומי שאינו נוהג לענות אמן אין מכריחים אותו לענות ע"כ. ומרן הבית יוסף / א"ח / (סימן קכ"ז) כתב, וזו לשונו: כתב הר"ד אבודרהם, נשאל הרי"ף אם צריכים הקהל לענות אמן כשאומר השליח צבור הפסוקים של ברכת כהנים, והשיב שאין צריך לענות אמן אלא כששומעים מפי המברך, ולכן יש מקצת יחידים שעונים כן יהי רצון במקום אמן עכ"ד הרד"א. וכן כתב הרמב"ם בסוף הלכות תפלה, שאין העם עונים אמן. וכן הוא [בשבולי הלקט] שהשיב רב האי גאון, שאין מנהג אצלינו לענות אמן אחר כל פסוק שאומר השליח צבור, לפי שמפי הכהן ג' ברכות הן, והשליח צבור מסדרן כעין ברכה אחת ע"כ. ובפסקי רבינו אליהו מלונדריש (עמוד קי"ח) כתב, וזו לשונו: ואותם העונים אמן (בימים הנוראים) אחר היום תאמצנו וכו', ואחר זכרנו ה' אלהינו בו לטובה, וכיוצא בזה, נראה לי שאין זו אמן יתומה, אף על פי שאין בהן ברכה והזכרת שם ומלכות, שכן מצינו גם בדברי הנביאים, אמן כן יעשה ה', והוא לשון שיאמנו דבריו ויתקיימו, וכמו שאמרו (בשבועות ל"ו ע"א) אמן בו האמנת דברים וכן פירש רש"י שם. אבל כששליח צבור אומר פסוקי ברכת כהנים, נראה שאין לענות אחריו אמן, לפי שאין אלו דברי בקשה ותחינה, אלא סיפור דברים הוא, ומכל מקום אחר פסוק אחרון של ברכת כהנים נכון לענות אמן, שאז הוא מסיים תפלת ברכנו ע"כ. ולפי זה נראה שגם לדעת הרי"ף והרמב"ם הנ"ל יכולים לענות אמן אחר השליח צבור בברך עלינו וביעלה ויבוא וכיוצא בזה.

וראיתי בספר מאמר מרדכי (סימן קכ"ז סק"ו) שהביא דברי הדרישה שם, שנתן טעם על מה שעונים אמן ביעלה ויבוא אחר זכרנו ה' אלהינו בו לטובה, מפני שהיא תפלה המתקנת לשליח צבור עצמו, ולא דמי לברכת כהנים. וכתב על זה, ואינו נראה לי, שמכיון שאינו רק כמבקש רחמים, ראוי שלא לענות אמן, אלא כן יהי רצון, וכמו שכתב הר"ד אבודרהם בדין ברכת כהנים של השליח צבור ע"ש. ולא זכר שר מדברי השבולי הלקט הנ"ל, שהביא בשתיקה המנהג של העונים אמן ביעלה ויבוא, ולא ערער על כך. ולפי דברי רבינו אליהו מלונדריש שמחלק בין ברכת כהנים של השליח צבור, לזכרנו ה' אלהינו בו לטובה, נחה שקטה כל הארץ, שהמנהג לענות אמן ביעלה ויבוא אין בו פקפוק לכל הדעות. ומכל שכן לפי מה שכתב בשו"ת יכין ובוועז, שאין למחות במי שעונה אמן בכל אלה. ובשו"ת כתונת יוסף (חלק אורח חיים סימן ט"ז) בשם חמדת ימים כתב, שאין לענות אמן אחר זכרנו ה' אלהינו בו לטובה וכו', כדין פסוקי ברכת כהנים שאומר השליח צבור, שאין לענות אחריו אמן ע"ש. ואין דבריו מוכרחים, והעיקר כמו שכתבנו. ועיין עוד בשו"ת בנין עולם (חלק אורח חיים סימן ה') שכתב, שבאמצע ברכת המזון לא יענה אמן אחר זכרנו ה' אלהינו בו לטובה שביעלה ויבוא, שאין אמן זה חיוב אלא מנהג ע"ש. משמע שעל כל פנים מנהג נכון לומר אמן כשעומד במקום שמותר להפסיק. וגם הלום ראיתי להרה"ג רבי יחיאל צאלח זצ"ל, אב בית הדין בצנעא אשר בתימן, בסידור עץ חיים חלק א' (דף קס"ד ע"ב) שכתב, שכאשר השליח צבור מברך בפורים אחר קריאת המגילה, האל הרב את ריבנו, והנוקם את נקמתנו וכו', נהגו העם לענות אמן אחר כל פרט ופרט מהברכה, ואין להזיזם ממנהגם, כי מנהג קדמונים הוא. וכיוצא בזה מצאנו לרבינו האי גאון בתשובה שהובא בשבולי הלקט (סימן י'), שיש מקומות שעונים אמן אחר השליח צבור ביעלה ויבוא

כשאומר זכרנו ה' אלהינו בו לטובה, ופקדנו בו לברכה וכו', והוא הדין לכאן ע"כ. וכן כתב הרה"ג רבי שמואל ב"ר יוסף עדני בספר נחלת יוסף (במנהגים דף י' ע"ב) ע"ש. ומעתה נראה שהוא הדין לענין אמן שאומרים אחר היום תאמצנו, או שערי אורה, או אחר רצה נא במנוחתינו, קדשנו במצותיך וכו', וכל כיוצא בזה. והנח להם לישראל, שיש להם על מה שיסמוכו.

ילקוט יוסף אורח חיים קכד:יג

יש נוהגים שבברכת ברכך עלינו שאומר השליח צבור בתפלת החזרה, ומגיע ל"שמרה והצילה שנה זו מכל דבר רע", עונים אחריו "אמן", וכשאומר "ומכל מיני משחית", עונים שוב "אמן", וכשאומר "ומכל מיני פורענות" עונים שוב "אמן". וכן בהזכרת יעלה ויבוא בראש חודש, כשמגיע ל"זכרנו ה' אלקינו בו לטובה", עונים אמן, וכשאומר "ופקדנו בו לברכה", עונים שוב אמן, וכשאומר "והושיענו בו לחיים טובים", עונים שוב אמן. ומנהג זה לו על מה שיסמוך, ואין בזה איסור משום אמן יתומה, אלא שאין בזה סרך חיוב כלל, ולכן מי שנמצא באמצע פסוקי דזמרה, לא יענה אמנים אלו משום הפסק. והוא הדין לעניית אמן אחר מי שבירך שאומר החזן בעת פתיחת ההיכל ואחר העליות.יג)

מגן אבות אורח חיים סימן תכב עמ' ערה

נחלת אבות – מנהגי יהדות לוב עמ' יז

מח. נהגו כשהחזן מזכיר "אלקי אברהם אלקי יצחק אלקי יעקב" עונים הציבור "עליהם השלום", וכשאומר "משיב הרוח ומוריד הגשם", או "מוריד הטל" עונים הציבור "לברכה", וכשאומר "אתה קדוש ושמן קדוש" עונים "אמת", וכשאומר "וכל החיים יודוך סלה" עונים "ברוך חי העולמים":

מקורות המנהגים

מת. קן המנהג וראה בזה צספר גאולי כהונה (מערכת מ), וצספר נהגו העם (דיני תפלה), וצספר עלי הדס (עמ' כח):

טעמי המנהגים

מח. והטעם כדי שהציבור יהיו עם החזן ויכוונו לברכותיו, וענין "עליהם השלום" ע"ד זכר צדיק לברכה, וענין "לברכה" שיהיו גשמי רצון ברכה ונדבה ולא גשמי זעף: